

СЕКЦІЯ 8 БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 658

Вигівська І.М.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту**Житомирського державного технологічного університету***Макарович В.К.***кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри обліку і аудиту
Ужгородського національного університету*

ФОРЕНЗІК ЯК МЕТОД УПРАВЛІННЯ ФАКТОРИНГОВИМИ РИЗИКАМИ

Стаття присвячена актуальним питанням управління ризиками факторингового бізнесу через призму форензіку. Цей новий напрям послуг з розслідування фінансових махінацій і шахрайства використовується для проведення розслідувань і надання допомоги клієнтам у встановленні фактів і причин шахрайства. В статті окреслено основні напрями форензіку щодо управління ризиками факторингового бізнесу, серед яких виділено: запобігання і розслідування фактів шахрайства; супровід в судових розглядах. корпоративна розвідка; комп'ютерна криміналістика; дотримання вимог антикорупційного законодавства.

Ключові слова: факторинг, факторинговий бізнес, форензік, шахрайство, комплаєнс, ризик, фрод ризики, управління.

Выговская И.Н., Макарович В.К. ФОРЕНЗИК КАК МЕТОД УПРАВЛЕНИЯ ФАКТОРИНГОВЫМИ РИСКАМИ

Статья посвящена актуальным вопросам управления рисками факторингового бизнеса через форензик. Это новое направление услуг по расследованию финансовых махинаций и мошенничества используется для проведения расследований и предоставления помощи клиентам в установлении фактов и причин мошенничества. В статье очерчены основные направления форензик относительно управления рисками факторингового бизнеса, среди которых выделено: предотвращение и расследование фактов мошенничества; сопровождение в судебных разбирательствах; корпоративная разведка; компьютерная криминалистика; соблюдение требований антикоррупционного законодательства.

Ключевые слова: факторинг, факторинговый бизнес, форензик, мошенничество, комплаєнс, риск, фрод риси, управление.

Yygivska I.M., Makarovych V.K. FORENSIC AS A METHOD OF FACTORING RISK MANAGEMENT

The article is devoted to current issues of risk management of factoring business through the forensic prism. Such new services of financial machinations and scams investigation are used not only for investigations but also to assist clients in establishing facts and causes of fraud. In the article, the main directions of forensic on risk management of factoring businesses are outlined. Directions of forensic: prevention and investigation fraudulent facts, support in the court proceedings, corporate intelligence service, computer criminology, compliance with anticorruption legislation.

Keywords: factoring, factoring business, forensic, fraud, compliance, risk, fraud risk, management.

Постановка проблеми. На сучасному етапі господарювання виникає необхідність в інноваційних методах виробництва і управління, пошуку нових джерел фінансування і підвищення фінансової стійкості підприємств. В свою чергу, класичні банківські послуги не задовольняють в повній мірі потреб сучасного ринку, тому все більшого значення набувають альтернативні методи підвищення ліквідності. Одним із таких перспективних інструментів є факторинг, який забезпечує підприємства необхідними оборотними засобами, мінімізує кредитні ризики і в результаті сприяє підтримці ліквідності в умовах обмеженого доступу до кредитних ресурсів.

Однак, незважаючи на досить стрімкий розвиток факторингу на вітчизняному ринку, ряд актуальних питань, пов'язаних з ефективним управлінням ризиками та оцінкою ризик-менеджменту як інтегрованого елементу технології здійснення факторингових операцій, залишаються відкритими і потребують більш глибокого дослідження та вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями управління ризиками господарської діяльності займалися такі науковці як З.В. Гуцайлюк [2], М.О. Козлова [5], В.І. Ткач [6], С.І. Шкирман [9]. Дослідження та окреслення ризиків факторингового

бізнесу здійснювали вчені: А.М. Герасимович [1], Л.М. Заєма [3], Л.М. Кожина [4], І.М. Трейвіш [7], А.М. Шавіна [8] та інші.

Постановка завдання. Завданням статті є дослідження напрямів управління ризиками факторингового бізнесу через призму форензіку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суб'єкти господарської діяльності завжди потребують додаткових обігових коштів з метою розвитку власної господарської діяльності. На сьогоднішній день, стало можливим залучення додаткового оборотного капіталу не лише через отримання кредитів у банківських установах, але і через факторинг. Здійснення факторингових операцій супроводжується різного роду ризиками для всіх учасників факторингового процесу. У зв'язку з тим, що подібні операції є новими для українського ринку, фахівцями остаточно не сформована методика і необхідний інструментарій по оцінці і попередженню ризиків, пов'язаних з їх проведенням.

В зарубіжній практиці широкої популярності у факторинговій діяльності набуває такий метод управління ризиками як форензік, який і представляє необхідність поглибленого дослідження для потреб українського ринку.

Розгляд факторингових ризиків передбачає застосування системи спеціальних знань з дослідження економічних явищ і процесів за невизначеності та конфліктності з метою отримання якісної та кількісної інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень з урахуванням ризику.

На сьогоднішній період факторинговими компаніями застосовуються методики, що взяті та адаптовані з банківського середовища. Вони розроблені для тестування можливості видачі кредитних коштів потенційним клієнтам. Тобто, методики не враховують специфічних ризиків, що притаманні факторинговим операціям. Серед ризиків факторингового бізнесу варто виділити фрод ризики (умисна дія, здійсненна з метою обману (введення в оману), в результаті якої суб'єкт факторингу щось втрачає і/або зловмисник отримує (наприклад, умисне відхилення від умов контракту; шахрайство). Адже, як показує практика, у зв'язку зі специфікою здійснення факторингу, зростає кількість економічних злочинів в цій сфері, тобто шахрайства та недобросовісної поведінки з боку всіх учасників факторингової угоди. Однією із головних причин вважаємо відсутність у факторів ефективної системи управління ризиками.

Одним із напрямків управління ризиками в факторинговому бізнесі є відносно новий для українського ринку напрям послуг «форензик». Цей новий напрям послуг з розслідування фінансових махінацій і шахрайства використовується для проведення розслідувань і надання допомоги клієнтам у встановленні фактів і причин шахрайства, а також пошуку викрадених активів компанії до великомасштабних махінацій.

Форензик – це всебічне вивчення фінансово-господарської діяльності компанії, спрямоване на виявлення шахрайства, неправомірних або зловмисних дій як її персоналу усіх рівнів, так і третіх осіб, які є контрагентами [13, с. 1071].

Терміном «Форензик» (англ. forensic) в широкому сенсі означають діяльність по виявленню, аналізу і врегулюванню ситуацій, коли між діловими партнерами виникають розбіжності по фінансовим, комерційним, правовим або іншим питанням, що містять в собі значні економічні ризики [10, с. 118]. Цей метод використовується і в ситуаціях, коли дії співробітників або організацій не відповідають законодавчим або іншим нормативним актам, принципам і стандартам.

Тлеубаева С.А. [11, с. 41] відмічає, що форензик забезпечує організований процес для забезпечення достатньої упевненості в досягненні цілей факторингової компанії: достовірності та правдивості фінансової звітності клієнтів; раціонального використання ресурсів; збереженню активів; управління ризиками; запобігання шахрайству.

Васудеван С. відзначає, що форензик передбачає висловлювання думки про законність операцій компанії, використовуючи методи аудиту ефективності (value for money (VFM) audit), аудиту правильності (regularity audit), слідчого аудиту (investigative audit) і фінансового аудиту (financial audit). Мета – визначити, чи відображена у фінансовій звітності компанії достовірна інформація щодо бізнесу, з'ясувати, чи мало місце шахрайство [12, с. 359]. Варто зазначити, що Васудеван С. розглядає форензик

виключно як метод аудиторської незалежної оцінки, в той час як форензик може здійснюватись не тільки аудиторськими компаніями та мати більш широкий спектр фінансових розслідувань.

Форензик допомагає виявити можливі ризики на момент укладення факторингового договору. За допомогою цієї процедури можна стягнути майно у разі виявлення фактів шахрайства. Економічне розслідування проводиться і для інших цілей, наприклад таких як: розрахунок збитків при укладенні контракту або порушенні умов договору, порушення гарантійних зобов'язань, для запобігання можливих суперечок, для оцінки ризиків банкрутства, неспроможності або реорганізації, для оцінки бізнесу загалом.

Наразі факторингові компанії Європи, США та інших держав світу активно застосовують незалежні економічні розслідування в якості інструменту перевірки діяльності контрагентів (учасників факторингу – фактор, факторант, боржник). Зарубіжні факторингові компанії надають перевагу здійсненню додаткових витрат задля мінімізації ризиків співпраці з контрагентом та уникнення негативних наслідків внутрішніх ризиків факторингового бізнесу.

Метою форензика є виявлення невідповідностей у фінансовій звітності компанії. Багато фірм для різних цілей заздалегідь навмисно викривляють дані звітів про діяльність, зокрема це стосується факторантів. Тому незалежне економічне розслідування дозволяє виявити факти недобросовісної поведінки суб'єктів господарювання, що в свою чергу, дозволяє уникнути негативних наслідків ризиків та, відповідно, співпраці з таким контрагентом.

Процес форензика включає ряд напрямків фінансового розслідування, які сформовано та відображено на рис. 1.

Більш детально зупинимось на кожному із напрямків форензику управління ризиками факторингового бізнесу.

1. Запобігання і розслідування фактів шахрайства. Корпоративне шахрайство є реальною і дуже серйозною загрозою для будь-якого бізнесу, може стати причиною істотних фінансових втрат і завдати збитку репутації компанії. Тому надзвичайно важливо вживати належні заходи для запобігання, виявлення і своєчасного розслідування фінансових злочинів. Запобігання шахрайству зумовлене такими проблемами як відсутністю регулярних заходів по

Рис. 1. Напрями форензику в умовах управління ризиками факторингового бізнесу

виявленню і оцінці ризиків шахрайства; відсутність ефективної процедури перевірки бізнес-партнерів; недоліки в існуючій процедурі контролю за відсутністю конфлікту інтересів; неефективність контролю за дотриманням існуючих політик і процедур; відсутність необхідних ресурсів для проведення розслідування підозрілих подій; відсутність чіткого плану заходів у разі виявлення факту шахрайства. Форензік дає можливість здійснити виявлення існуючих ризиків шахрайства і розробку заходів, спрямованих на усунення виявлених недоліків в контрольному середовищі і інформаційних системах з метою зниження ризиків шахрайства; розробку і впровадження контрольних процедур, спрямованих на зниження ризиків шахрайства, що дозволяють своєчасно відстежити і запобігти шахрайським діям в компанії; перевірку бізнес-партнерів і контроль за відсутністю конфлікту інтересів; побудову ефективної функції розслідування шахрайських дій; розробку плану заходів у разі виявлення фактів шахрайства.

2. Супровід в судових розглядах. Розвиток факторингового бізнесу і розширення глобалізації неминуче супроводжуються судовими розглядами. І все частіше учасниками цих суперечок і розглядів стають факторингові компанії та їх клієнти з різних країн. Форензік забезпечує аналіз повної фінансової картини суперечки; зниження невизначеності і ріст впевненості в результаті суперечки; залучення досвідчених фахівців дозволяє реалізувати найкращий з можливих результатів справи.

3. Корпоративна розвідка. Будь-які нові ділові стосунки пов'язані з ризиком. Корпоративна розвідка – спеціалізований напрям діяльності форензік, у рамках якої окрема команда фахівців на постійній основі проводить комплексні дослідження відносно ділової репутації і сумлінності контрагентів факторингової компанії.

4. Комп'ютерна криміналістика – передбачає проведення комп'ютерної технічної експертизи з використанням новітніх технологій і підготовка експертного висновку; збір електронних доказів; пошук, аналіз і забезпечення збереження електронних даних; відновлення видалених файлів і розшифрування захищеної інформації.

5. Дотримання вимог антикорупційного законодавства. Включає проведення незалежної оцінки ризиків, пов'язаних з можливим недотриманням законодавства; підготовку практичних рекомендацій по оптимізації політик і процедур; розробку комплексних програм по дотриманню вимог антикорупційного законодавства і сприяння в їх реалізації; розробку навчальних програм і проведення навчання співробітників і менеджменту; розслідування випадків порушень антикорупційного законодавства; проведення періодичної оцінки функції комплаєнс у факторинговій компанії.

Розслідування проводиться наступними методами:

- оцінка документації, що знаходиться у відкритому і закритому доступі або аналіз контрагентів компанії;

- проведення експертизи ведення судових суперечок контрагентом;

- перевірка історії діяльності суб'єкта господарювання на предмет наявності конфліктів, пов'язаних з легалізацією незаконних доходів, дочірніх підприємств, що знаходяться за кордоном, у тому числі в офшорних зонах;

- аналіз контрактних зобов'язань або виявлення значної кредиторської заборгованості.

Алгоритм проведення форензік може відрізнятися залежно від того, для яких цілей він ініціюється. Експерти під час проведення цієї процедури, як вже відзначалося, вивчають фінансову звітність, аудиторські висновки за минулі роки, оцінюють виявлені порушення, вивчають показники рентабельності підприємства, її ліквідність і фінансову стійкість, перевіряють наявність боргів по податках і зборам, і заборгованості за розрахунками з персоналом, вивчають акти звірки взаєморозрахунків і кредиторську заборгованість. В ході перевірки експерти також здійснюють аналіз структури підприємства і перевіряють наявність внутрішніх та зовнішніх ризиків, пов'язаних з «відмиванням грошей». Окрім цього, відбувається аналіз результатів судових розглядів, а саме позитивну і негативну практику вирішення господарських спорів. Експерти факторингової компанії також можуть брати інтерв'ю у співробітників і керівництва підприємства-клієнта, при необхідності будуть проведені масові перевірки партнерів для виявлення конфліктів інтересів і прихованих взаємозв'язків, можливий і аналіз великих масивів електронних даних. Такі інтерв'ю проводять у формі опитування, анкетування, ділової розмови.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, можна зробити висновки, що форензік забезпечує подальший вибір методів управління ризиками та мінімізацію (нейтралізацію) їх негативних наслідків. Інформація, що використовується при аналізі ризиків факторингового бізнесу походить із різних джерел: ретроспективні дані, результати експериментальних досліджень, експертна оцінка, бухгалтерські дані та ін. Форензік передбачає виявлення загроз та небезпек, визначення доцільності здійснення та майбутніх факторингових операцій факторингового бізнесу загалом.

Застосування вітчизняними факторинговими компаніями форензіку дозволить підвищити ефективність управління ризиками їх діяльності шляхом прийняття оптимальних управлінських рішень та забезпечить прибутковість факторингового бізнесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Герасимович А.М. Факторингові операції: механізм проведення, облік та аналіз / А.М. Герасимович, І.А. Герасимович, Н.А. Морозова-Герасимович // Аудитор України. – 2008. – № 15 – С. 203-218.
2. Гуцайлюк З.В. Ризики факторингового бізнесу: обліковий вимір / З.В. Гуцайлюк // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – № 2 (72) – 2015 – Житомир: ЖДТУ, 2015. – С. 27-31.
3. Заема Л.М. Организационно-методические подходы к совершенствованию инструментов факторинга: автореф. дис. ... канд. эк. наук: 08.00.10 / Л.М. Заема. – Ставрополь, 2010 – 17 с.
4. Кожина Л.М. Снижения риска выполнения факторинговых операций: дис. канд. эк. наук: 08.00.10/ Л.М. Кожина. – Москва, 2008. – 150 с.
5. Козлова М.О. Облік і контроль процесу резервування: Дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 / Козлова Марія Олегівна. – Житомир, 2006. – 203 с.
6. Ткач В. И. Учет резервов предприятия / В.И. Ткач, С.В. Романова, С.А. Чешев. – М.: «Издательство ПРИОР», 2000. – 96 с.
7. Трейвиш М.И. Методы анализа эффективности и надежности факторных операций: дис. ... канд. эк. наук: 08.00.13/ Трейвиш Михаил Ильич. – Москва, 1997. – 144 с.
8. Шанина А.Н. Управление рисками факторингового бизнеса в России: автореф. дис. ... канд. эк. наук: 08.00.10 / Шанина Алла Николаевна. – Санкт-Петербург, 2010. – 22 с.
9. Шкирман С. И. Фонды и резервы, создаваемые организациями. Расчет чистых активов и доли выбывающего учредителя / С.И. Шкирман. – Минск: Издательство Гревцова, 2007. – 272 с.
10. Marg Crouhy The Essentials of Risk Management / Michel Crouhy, Dan Galai, Robert Mark. – McGraw-Hill Education. – 2005. – 416 p.

11. leubayeva S.A. The organization of accounting and analytical procedures in order to detect fraud / S.A. Tleubayeva // ISJ Theoretical & Applied Science 02 (22) – Pp. 41-47. doi: http://dx.doi.org/10.15863/TAS.2015.02.22.9
12. Vasudevan S. Forensic audit / S. Vasudevan // The chartered accountant. – 2004. № 9. – Pp. 359-364.
13. Wielbo D. HISTORY / Forensic Sciences, In: Editor-in-Chief: Jay A. Siegel, Editor (s)-in-Chief, Encyclopedia of Forensic Sciences, Elsevier, Oxford, 2000. – Pp. 1070-1075.

УДК 338.5

Герасимович А.М.
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту банківської діяльності
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

ВІДСТУПЛЕННЯ ПРАВА ВИМОГИ В ПРОЦЕСІ СЕК'ЮРИТИЗАЦІЇ АКТИВІВ: ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено теоретичні основи механізму сек'юритизації активів. Розглянуто основні аспекти облікового відображення операції із відступлення права вимоги в процесі сек'юритизації активів. Встановлено, що ключовою проблемою здійснення операцій сек'юритизації активів в Україні є відсутність нормативної бази для їх обліково-аналітичного забезпечення. Розглянуто етапи сек'юритизації активів. Проаналізовано облікові аспекти сек'юритизації згідно основних нормативних документів України.

Ключові слова: сек'юритизація, відступлення прав вимог, оригінатор, компанія спеціального призначення.

Gerasymovych A.M. УСТУПКА ПРАВА ТРЕБОВАНИЯ В ПРОЦЕССЕ СЕК'ЮРИТИЗАЦИИ АКТИВОВ: УЧЕТНЫЙ АСПЕКТ

В статье исследованы теоретические основы механизма секьюритизации активов. Рассмотрены основные аспекты учетного отражения операции по уступке права требования в процессе секьюритизации активов. Установлено, что ключевой проблемой осуществления сделок секьюритизации активов в Украине является отсутствие нормативной базы для их учетно-аналитического обеспечения. Рассмотрены этапы секьюритизации активов. Проанализированы учетные аспекты секьюритизации в соответствии с основными нормативными документами Украины.

Ключевые слова: секьюритизация, уступка прав требования, оригінатор, компания специального назначения.

Gerasymovych A.M. ASSIGNMENT OF CLAIM RIGHTS INSECURITIZATION FROM ACCOUNTING PERSPECTIVE

The article deals with the theoretical foundations of the asset securitization mechanism. The main aspects of accounting for assignment of claim rights in the asset securitization were considered. The key issue of asset securitization transactions in Ukraine is the lack of a regulatory framework for their accounting and control. The stages of the securitization of assets were analyzed. Accounting aspects of securitization in accordance with the normative documents of Ukraine were analyzed.

Keywords: securitization, assignment of claim rights, originator, special purpose vehicle.

Постановка проблеми. Протягом останніх років глобальний фінансовий ринок зазнає істотні зміни з позиції розвитку численних фінансових інженерів, спрямованих на розв'язання суперечностей, що виникають між його основними учасниками. В кінці минулого століття було створено близько тридцяти нових типів фінансових інструментів, які досі проходять систематичну модернізацію. Одним з таких інструментів стала сек'юритизація активів.

Як механізм фінансування, сек'юритизація полягає у виділенні певної групи активів з іншого майна підприємства та їх передачі спеціально створеному фінансовому посереднику, компанії спеціального призначення (SPV) в цілях їх подальшого рефінансування на міжнародному ринку капіталу за допомогою емісії забезпечених цінних паперів. Форма передачі активів може бути різною: як продаж активів за договором, так і відступлення прав вимоги за договором.

Передача грошових вимог за активом, що сек'юритизується – основа механізму сек'юритизації. Безвідступлення прав вимоги проведення сек'юритизації не є можливим. При цьому відступлення прав вимоги за активами, що сек'юритизуються, допустимо, якщо воно не заборонено законом. Однак, якщо законодавчі норми регулювання процесу сек'юритизації відсутні, то він значно ускладнений. Особливо це стосується нормативного регулювання облікового забезпечення відступлення права вимоги у процесі сек'юритизації активів, яке в Україні, на жаль, відсутнє.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових праць, у яких досліджуються питання щодо механізму сек'юритизації активів слід виокремити роботи таких зарубіжних та вітчизняних учених, як Х.П. Бер [1], П.С. Роуз [2], К. Хилл [3], С.Л. Шварц [4], Ю.Е. Туктаров [5], А. Селивановський [6], А. Казаков [7], Н.В. Александрова [8] та інші. Професор Стівен Шварц звертає увагу на те, що сек'юритизація є вигідним фінансовим інструментом в силу того, що вона дозволяє сформувати капітал саме за рахунок фондового ринку, вартість капіталу на якому завжди відносно нижча. Крім того, він вказує на те, що передача грошових вимог спеціалізованій організації (SPV) дозволяє знизити такі вимоги від ризику банкрутства первісного кредитора, якому належали такі вимоги, що істотно підвищує їх цінність в очах інвесторів ринку цінних паперів [4]. Науковець Клаір Хілл підкреслює важливість того, що механізми фондового ринку, з використанням яких здійснюється сек'юритизація, дозволяють істотно знизити цілий ряд інформаційних витрат, наприклад, в частині витрат на отримання інформації щодо самих грошових вимогах, емітента та інших елементів угоди сек'юритизації [3]. Загалом, фахівці відзначають, що при здійсненні сек'юритизації використовується цілий ряд економічних механізмів, завдяки яким економічний агент за рахунок належних йому прав вимог може отримати фінансування за відносно низькою ціною.